

ESTETIKA ISLAMA: OD BAUMGARTENOVE DEFINICIJE DO KUR'ANSKOG ESTETSKOG DOKAZA BOGA

Almir SALKANOVIĆ
MIZ Tešanj
salkanovic323@gmail.com

SAŽETAK: Pitanje estetike unutar savremene islamske misli uglavnom je zasjenjeno pravnim ili čisto etičkim diskursima, čime se iz vida gubi njena fundamentalna uloga u spoznaji svijeta i Objave. Ovaj rad nastoji afirmirati estetsko ne samo kao nauku o lijepom, već kao primarnu snagu čulnog saznanja (*ihsāsul-ma'rifiyy*). Polazeći od historijskog i etimološkog utemeljenja estetike kao samostalne filozofske discipline u 18. stoljeću, rad prati putanju od Baumgartenovog pojma *cognitio sensitiva* do islamskog poimanja harmonije i savršenstva (*itqān*). U središte našeg istraživanja postavljamo analizu Kur'ana kao vrhunskog estetskog izvora koji sintetizira kategorije lijepog (*ḡamāl*) i dobrog (*ḥusn*). Kroz istraživanje odnosa između duhovne i osjetilne spoznaje nastojimo pokazati da islamska estetika nije tek puki ukras, nego nužna priprema bića za autentičan doživljaj teocentričnog univerzuma, u kojem je svaki znak (*ajet*) ujedno i refleksija Božanske ljepote.

Ključne riječi: estetika, islamska estetika, Kur'an, čulna spoznaja, ljepota, savršenstvo, A. G. Baumgarten, estetski doživljaj

Uvod

Pitanje estetike u savremenom religijskom diskursu često ostaje na marginama, tretirano kao usputni fenomen koji se tiče forme, a ne suštine. Međutim, ako estetiku posmatramo u njenom izvornom značenju – kao nauku o čulnoj spoznaji (*cognitio sensitiva*) – ona prestaje biti puko teoretiziranje o lijepom i postaje važan instrument razumijevanja svijeta i Objave. Ovaj rad se kreće od formalnog utemeljenja estetike u 18. stoljeću kod Baumgartena, s ciljem razjašnjavanja njenog predmeta kao nezavisne filozofske discipline, ka njenom specifičnom smislu i ulozi unutar islamske misli. Za razliku od zapadnih koncepata često

ograničenih na subjektivizam ukusa, ovdje se islamska estetika artikulira kroz kontinuiranu težnju ka savršenstvu (*itqān*). Promišljajući o Kur'anu kao primarnom estetskom izvoru, istražiti ćemo i ukazati kako islamska estetika integrira lijepo (*ḡamāl*) i dobro (*ḥusn*) u jedinstvenu cjelinu, čiji je krajnji cilj oplemenjivanje ljudskog bića i njegova priprema za autentičan doživljaj Božanske ljepote u svim njenim dimenzijama.

Pojam i definicija estetike

Riječ *estetika* (علم الجمال – *ilmul-ḡamāl*) izvedena je iz grčke riječi αἴσθησις – *aisthesis*, a znači: *utisak* (إنتباہ – *intibā*), *osjećaj* (إحساس – *ihsās*)

(Filipović, 1965:118). U etimologiji ove riječi razabiremo: *čuti*, *opaziti* i *osjetiti*. “U leksičkom značenju grčki termin estetika upućuje na tjelesno: na osjetiti, čutjeti; na zamijetiti, primijetiti, opaziti; a u posebnom značenju na percepciju koja je u vezi sa svih pet osjetila, osobito s gledanjem i slušanjem; s vidjeti i čuti, ali i znati, spoznavati, motriti, duhom opažati” (Finci, 2014:345).

Pojam *estetika*, u savremenom smislu riječi, prvi je upotrijebio njemački filozof Alexander-Gottlieb Baumgarten, koji je 1750. objavio djelo *Aestetica*. On pod estetikom kao osjetilnom spoznajom – *cognitio sensitiva* (إحساس المعرفي – *ihsāsul-ma'rifiyy*)

podrazumijeva *znanost o lijepom u umjetnosti i u prirodi*. Zadržavajući dotad važeću podjelu saznanja na duhovno i čulno, on čulno saznanje određuje kao saznanje lijepog, a dio filozofije koji istražuje ovo područje ljudskih saznavnih moći naziva *cognitio aesthetica* ili, jednostavno, *aesthetica*. Tako je Baumgarten definirao estetiku kao: "...nauku o čulnom saznanju, a ljepotu kao savršenstvo osjetilnosti" (Uzelac, 1999:18).

Nastanak estetike kao filozofske discipline

Estetika kao filozofska disciplina ima dugu prošlost, ali kratku historiju: iako interes za fenomen umjetnosti i za umjetnička djela možemo konstatirati i pratiti i u prethodnim epohama, činjenica je da historiju *estetike* kao filozofske discipline možemo pratiti tek od prve polovine 18. stoljeća, od vremena kada joj je učenik Hristijana Volfa, njemački filozof Aleksandar Gotlib Baumgarten prvi put odredio naziv i predmet u svom spisu *Filozofske meditacije o nekim aspektima pjesničkog djela* nastojeći da izloži program *estetike* kao jedne posebne filozofske discipline koja bi bila naspram logike. "Danas, većina filozofa za godinu nastanka estetike kao filozofske discipline, uzima onu u kojoj Baumgarten objavljuje prvi dio svog spisa pod istoimenim naslovom *Aesthetica*, odnosno 1750. godinu" (Uzelac, 1999:18).

Baumgartenovo zalaganje i doprinos osamostaljenju estetike kao filozofske discipline je od nemjerljivog značaja: "Razum mu je pokazivao da postoji posebna i poštovanja vrijedna vrsta reda i savršenstva, s posebnim područjem, u poeziji i sličnom; da su taj red i savršenstvo možda manje sjajni od vrlina razuma, ali da su oni *sui generis*, da zahtijevaju nezavisnu disciplinu koja bi ih tumačila, i da se mogu metodički povezati u logičnu cjelinu koja ima pravo na zasebno mjesto u općoj zajednici filozofije" (Gilbert i Kuhn, 2004:243).

Estetika se, dakle, kao filozofska disciplina konstituira u doba prosvjetiteljstva, u vremenu kada se budi

interes za prirodu, čulnost i umjetnost. Savršenstvo koje umjetnost u sebi nosi ne može se svesti samo na intelektualnu prirodu. U tom kontekstu, Baumgarten razlikuje *dva stupnja uma: gornji i donji*. Prvi, gornji stupanj odgovara logičkom razmišljanju, koje podrazumijeva sposobnost jasnog i tačnog mišljenja, dok se donji um odnosi na umjetnost i maštovitost. Čulnost i razum nalaze se jedno pored drugog kao dva ravnopravna puta prema istini; njima odgovaraju dvije nezavisne naučne discipline: logika i estetika; svaka od njih ima vlastitu istinu i vlastiti princip.

Tako je dugo iskustvo mišljenja, percepcije, osjetilnog i umjetnosti rezultiralo osnivanjem posebne filozofske discipline – *estetike*.

Predmet estetike

Sama estetika, još od vremena svog nastanka, ne prestaje buditi pitanja, kako o sebi i svome sopstvenom smislu, tako i o svom predmetu proučavanja. Definirati predmet interesiranja i proučavanja estetike nije lahko. Danas je najviše rašireno mišljenje da je to nauka o lijepom. Ovdje je u pitanju doslovni smisao riječi *lijepo*, čija je suprotnost *ružno*. Lijepo se pojavljuje u različitim vidovima umjetnosti, ali i u drugim aktivnostima. Postoji lijepo i unutar prirodne, Božije produktivnosti, što je isto područje estetike – odnos umjetnički lijepog i prirodno lijepog. Ovaj odnos je bio veoma različit pa se postavlja pitanje: da li u estetiku ulazi i prirodno lijepo ili samo umjetnički lijepo? Međutim, ne treba na estetiku gledati samo u odnosu na lijepo, jer je lijepo povezano sa sudom ukusa. Male su šanse da se dvije osobe potpuno slože o tome šta je lijepo. Čak i jedna te ista osoba mijenja svoje stavove i ukus iz različitih razloga. Svaki estetski doživljaj je subjektivan, a atributi lijepog se mijenjaju kroz vrijeme i prostor (Lalo, 1974:4).

U kontekstu rečenog, važno je podsjetiti na doprinos Hegelovog učenika Karla Rosenkranza, koji je 1853. godine napisao djelo *Estetika*

ružnog. Kad bi estetika bila samo nauka o lijepom, sam naslov bi već bio protivrječan – *contradiction in adjective* (Focht, 1972:32).

I neki drugi autori su estetiku određivali kao nauku o lijepom, ali ovdje se radi o drugom pojmu *lijepog* kojem nije oprečan *ružan*, nego *nepravo* i *loše* u tom smislu *umjetnički lijepo* značilo bi što i *umjetnički vrijedno*. Kod Hegela je *lijepo* ideja, a ne ono što se sviđa pa, kao i kod Platona, *lijepo* kao najviša ideja stupa u zajednicu s dobrim i istinitim (Focht, 1972:33).

Vraćajući se korijenu riječi estetika, uočavamo da se u njemu krije i predmet njenog interesiranja: ona se bavi osjećajima i predmetima koje osjećaji mogu zahvatiti i na adekvatan način uzeti. Ova osjećajnost u umjetnosti sadrži dvije mogućnosti:

- a) preko nje spoznajemo u duhovnom svijetu, svijet je predmet osjeta i osjećajnosti;
- b) osjećamo ga kao prisutnog – ovdje su osjetljivost i osjećajnost organ koji nam omogućava neposredan doživljaj tog svijeta (Focht, 1972:35).

Estetika se bavi otkrivanjem smisla. Ona postavlja pitanja: Otkuda ljepota? Šta je izvor ljepote? Kako se ljepota pojavljuje? U kojim se formama ljepota pojavljuje? Estetsko je izvan i unutar bića. Ono je vanjski događaj koji je moguć kao ljepota krajolika, kao doživljaj dana, kao iskustvo o drugom, ali je duhovni događaj iznad svega kao opredmećeno umjetničko djelo koje se najprije percipira kao vanjsko, a to vanjsko mora biti ponutrenjeno i postati intimno iskustvo i stanje samog bića da bi bilo stvoreno, potom i shvaćeno kao estetski akt (Finci, 2014:111).

Postoje i druga mišljenja o tome šta bi bio predmet interesiranja estetike. Pored sljedećih ključnih pojmova: lijepo, uzvišeno, sud, ukus, umjetnost, tragični izraz, kreativnost i sl., jedni smatraju da se estetika bavi umjetničkom kritikom, drugi misle da je ona skup znanja o umjetnosti, koja dozvoljava posmatraču da okarakterizira djelo kao lijepo ili manje lijepo.

Estetika kao filozofska disciplina bavi se prirodnim i umjetničkim, datim i stvorenim, općim i posebnim, svakodnevnim i izuzetnim, empirijskim i transcendentnim. Njeno osnovno pitanje kao filozofske discipline je bilo i ostalo pitanje umjetničkog, a osnovni interes i predmet umjetnost, osjetilno u obliku djela, odnosno u umjetnosti artikulirana i oblikovana osjetilnost (Finci, 2014:11).

Cilj estetike

Na početku svoje *Estetike* Hartman navodi da se "estetika ne piše ni za tvorca ni za posmatrača lepog, već jedino i isključivo za mislioca kome rad i držanje one dvojice predstavljaju zagonetku" (Hartman, 2004:43).

Estetici je, kao filozofskoj disciplini koja proučava lijepo i vrijedno u umjetnosti, od njenog osnivanja palo u zadatak da premosti jaz između duha i materije, osjeta i razuma, nužnosti i slobode i ona sve do danas vrši tu funkciju, vraća na stanje kad se auhtotono ne osjećaju neprijateljski motivi između materije i duha, racionalnog i iracionalnog, misli i djela, nego, naprotiv, njihova potreba da se traže i sjedine. Time estetika dobiva bar teorijsku mogućnost da izvije most između dva ogromna izolirano razvijena područja (Focht, 1972:16).

Shvatajući estetiku na pogrešan način, neki od nje očekuju da im objasni, protumači ili olakša razumijevanje određenih umjetničkih djela. Zadatak estetike nije u tome da nas uči kako nastaju umjetnička djela, da razlikujemo umjetnost od neumjetnosti, niti da daje sudove o tome šta jeste, a šta nije umjetničko djelo, ko jeste, a ko nije pravi umjetnik itd. Ona ima drugi zadatak, a to je da oplemenjuje, poboljšava i izoštrava čovjekovo čulno saznanje.

Čulna spoznaja ima sopstvene zakonitosti, organizaciju i logiku, a njen cilj je postizanje savršenstva čiji konstitutivni elementi uvjetuju estetsku spoznaju kod subjekta.

Zbog toga je potrebno na pravi način prepoznati i doživjeti estetske osobine prisutne na gotovom

umjetničkom djelu. "Zadatak doživljaja se sastoji samo u tome da pravilno čita, tj. da adekvatno priđe djelu poštujući njegovu ontičku specifičnost, eliminirajući koliko je to moguće sve svoje subjektivne asocijacije i projekcije u njega" (Focht, 1972:35). Međutim, nekada dođe i do pogrešne percepcije određenog estetskog predmeta, a to se dešava isključivo zbog "manjkavosti" estetskog subjekta. U tom kontekstu Focht konstatira: "Zato je pravih primalaca toliko malo koliko i pravih umjetnika" (Focht, 1972:38).

Islamska estetika

Islamska estetika (جماليات الإسلامية) – *ġamāliyat-ul-islāmiyyah* se definiše kao grana društvenih nauka koja se bavi proučavanjem lijepog kao pojma i kao ličnog iskustva (Hanash, 2018:97–99). Njena karakteristična crta je njen tradicionalizam. "Lijepim se smatralo ono što je odgovaralo tradiciji, što je bilo opšteprihvaćeno i opštepriznato" (Grozđanić, 1975:19). To je estetika koja se razlikuje od drugih estetika. Ona je sasvim nešto drugo, nešto što ima dušu, vjeru u Allaha, dž.š., smisao, svrhu i cilj. U svakom dijelu vjere je estetika, lijepo i ljepota, a u svakom dijelu estetike je vjera, isprepleteni su, prožimaju se i opslužuju.

Islamska estetika je kontinuirana težnja za savrшеноšću, što je svrha života, a i poziv čovjeka. Njen smisao je u stremljenju ka cjelini, ka svrsi, ka savršenom. "U osnovi islamske estetike je ideal ljepote. Ali i on je transcendentno određen, dio je općeg stava spram Allaha i Njegova djela" (Smailagić, 2021:161).

Islam je odigrao veliku ulogu u postavljanju kriterija ljepote i stvaranju umjetničkih djela (Leaman, 2005:43). Islamska estetika se, kao vid ljudskog djelovanja, odnosi prema prirodi i stvarnosti drugačije od evropske, koja poriče stvarnost i nastoji je nadoknaditi nečim drugim, dok je ova ne poriče, ne nadoknađuje nečim drugim, nego je uzdiže, afirmira, uljepšava, slavi, uživa u njoj, ne želeći je prevazići nečim drugim

(Grozđanić, 1975:12). Prema islamskom učenju, stvari u svijetu se ne posmatraju kao puki predmeti, već kao ajeti ili znamenja, koji odražavaju Božiju ljepotu koja nije izvan stvari, je u njima, ali koja se ne gubi ili ne iscrpljuje u tim stvarima. Islamska estetika podrazumjeva svijet u kojem se nalazimo i čovjeka koji se nalazi u tom svijetu: kosmos, planete, zvijezde, Mjesec, Sunce, brda, čovjek, mrav i sl.; to je estetika po zakonima Kur'ana: sve je u svijetu islama estetsko, cijeli svijet i mi u njemu smo predmet estetike. Estetika islama je islamska estetika, ne samo zbog toga što su je kreirali muslimani, nego i zbog toga što potječe i izvire iz islamske Objave (Nasr, 2005:15).

Kur'an – izvor islamske estetike

Korijen svega islamskog, od metafizike i teologije do prava, etike, nauke i estetike naći će se u Kur'anu (Nasr, 2002:48). Da bismo razumjeli islamsku estetiku, prije svega moramo znati da je njen glavni izvor Kur'an, koji je primarni izvor dopuštanja i zabrana unutar islamske estetike. "U islamskoj kulturi i civilizaciji Kur'an se raskriva ne samo kao knjiga vjere, izvora prava i obredoslovlja, već i kao knjiga koja pobuđuje divotu" (Karić, 2012:14).

Širina kur'anskih tema i njena raznovrsnost je jedinstvena. Prema slovu samog Kur'ana: *A u Knjizi Mi ništa nismo zanemarili* (El-En'ām, 38), on priča od zrnca života zatvorenog u njedrima stijene što leži na dnu mora do zvijezde koje leti svojom putanjom prema svome određenom cilju. On istražuje najmanje, tamne skrivene kutke ljudskog srca, prodire u dušu vjernika i nevjernika pogledom koji obuhvata i najneprijatnije pokrete te duše (Ibn Nebi, 1989:125).

Kao što kaže arapska poslovice: "Kur'an je univerzum koji govori, univerzum je Kur'an koji šuti." Za muslimane cijeli univerzum sadrži refleksiju Božijih imena u različitim kombinacijama; s druge strane Kur'an insistira na ljepoti, umjetnosti, skladu (نسق – *nasaq*) i harmoniji (انسجام – *insigām*). "Podrobnije praćenje

teksta Kur'ana dovodi do gotovo iznenađujućeg zaključka da je jedan dobar dio korpusa tog osnovnog izvora islama protkan idejom lijepog" (Bejtić, 1976:40). On nam govori o ljepoti Allahovog stvaranja, ljepotama ovog svijeta i Dženneta, o harmoniji i skladu kosmosa i prirode, ljepotama ljudskog, životinjskog i biljnog svijeta, ljepotama nežive prirode, kristala i minerala, ljepotama ljudskih ostvarenja, postupaka itd.

Mnogobrojni su kur'anski ajeti koji u doslovnom prevodu znače znakovi, a koji kao takvi govore o lijepome kao znaku Božijeg postojanja. Prema Navidu Kermaniju, fascinirajući je aspekt islamske religije da ona Kur'anom podastire neku vrstu estetskog dokaza Boga (Hofman, 2010:89). Po shvatanju islama sam Allah, Tvorac svega živoga i mrtvog, organske i anorganske materije, jeste davalac ljepote u svjetovima, a i Sam je oličenje ljepote u njenom estetičkom i svakom drugom smislu. Allah je i taj koji je ne samo naklonjen ljepoti nego koji, kazano je izričito, i voli ljepotu.

"O tome ima i jedan izričit, Muhammedov, a.s., stav koji se može označiti *par excellence* stavom islama o lijepom. Ta postavka nalazi se u jednom hadisu u Muslimovu zborniku, a glasi doslovno ovako: *Allah je, uistinu, lijep i voli ljepotu* (Muslim, 91). Po tom načelu, a i po drugim, posrednim navodima u oba vodeća izvora islama (Kur'anu i Sunnetu) ljepota je Allahovo, *Božansko svojstvo*" (Bejtić, 1976:40).

"U skladu s tim, Objava ne djeluje samo na razum, samo izlaganjem neke vrste racionalne argumentacije, već djeluje i ljepotom na emocije i imaginaciju kao važne instrumente posezanja za Božanskom onostranošću" (Duraković, 2009:157).

U tom raskošnom mozaiku kur'anske estetike, u kojem se javljaju mnogobrojni svjetovi lijepog, svi umjetnici u muslimanskom društvu, koji se bave islamskom estetikom, pronalaze svoju inspiraciju, uporište i početnicu.

Cilj islamske estetike

U doba bezosjećajnosti i preplavljenosti podražajima koji proizvode kratkoročno zanimanje i podstiču na iskorištavanje i potrošnju, estetsko učenje podstiče osobe na istraživanje nepoznatog i zapažanje posebnog u naizgled malome, običnome i svakodnevnome. Schiller u svom djelu *O estetskom odgoju čovječanstva* izričito kaže: "Nema drugog puta da se osjetilni čovjek učini umnim, do da ga se najprije učini estetskim" (Finci, 2014:215). A za Suhraverdija je estetika presudno važna i daleko je od toga da bude puki aspekt dekoracije. Nasuprot tome, "estetika predstavlja odlučan put prema istini, i bez nje je okvir za duhovni rast posve ugrožen" (Leaman: 2005:246). Prema tome, nužno je djecu i mlade ljude osposobiti da estetsko uočavaju i doživljavaju u prirodi, okolini, društvenom životu, međuljudskim odnosima i umjetnostima.

Islam odgaja čovjeka i kao estetsko biće. On podstiče i promiče razvoj njegovih estetskih sposobnosti: zapažanja, otkrivanja, čuđenja, divljenja i kao takvog stavlja ga u odnos s estetskom dimenzijom Objave. Estetski pristup mu omogućava da tu dimenziju Objave osjeti svim osjetilima i dođe do osjetilne spoznaje iste.

Ne možemo govoriti o islamskoj estetici ako ne govorimo o ljepoti, kao bitnoj odrednici iste. Kur'an, kao glavni izvor islamske estetike, na više mjesta eksplicitno upozorava na ljepotu svoga izraza. "No, ljepota nije ovdje svrha samoj sebi, njen zadatak je da povede ka Bogu. Krajni cilj je pouka, a ne zabava; do iscjeljujuće argumentacije dopijeva se oplemenjujućim sredstvima estetike" (Duraković, 2009:179).

U islamskoj estetici ideja lijepoga i dobroga su neodvojive. Kad god se govori o lijepom, govori se i o dobrom i obrnuto. "U tekstu Kur'ana nema odnosa rivalstva, ignoriranja ili ravnodušnosti – estetsko i etičko u njemu su u punoj saradnji" (Duraković, 2009:195). Saradnji koja je usmjerena ka istom cilju, a to je odgoj čovjeka

čija će ljepota i dobrota ukrašavati prije svega njega, zatim njegova djela, prostor u kojem živi i njegov odnos prema drugim ljudima. Jednom riječju – čovjeka čiji je životni moto Poslanikova, a.s., dova: "Gospodaru moj, moje stvaranje si učinio lijepim. Učini lijepom i moju ćud" (Musned Ahmed b. Hanbel, 3823).

Estetska dimenzija Kur'ana

U novijem diskursu o estetskom učenju u religijskom odgoju, obrazovanju i katehezi Georg Hilger razlikuje tri dimenzije estetskog iskustva, kojima su u osnovi tri kategorije antičke estetike: *aisthesis*, *poiesis* i *katharsis*. *Aisthesis* se, sukladno doslovnom značenju grčke riječi, odnosi na osjetilno opažanje, estetsko iskustvo u smislu *poiesis* odnosi se na sposobnost oblikovanja i djelovanja, a *katharsis* na sposobnost odlučivanja i prosuđivanja. Oslanjajući se na ovu podjelu, moguće je obuhvatiti cjelinu estetskog odgoja i obrazovanja u kontekstu religijskog odgoja (Filipović, 28.4.2021.).

Da bi doživio lijepo, čovjek za to mora biti pripremljen, tome mora biti poučen, čega je bio svjestan Musa Ćazim Ćatić kada je u pjesmi "Teubei-nesuh" zavapio: "Oh, daj mi smisao za ljepotom!" Analizirajući tekst Kur'ana, primjećujemo da su u njemu zastupljene spomenute tri estetske dimenzije, pomoću kojih pruža široke mogućnosti ostvarivanja estetskog razvoja i odgoja recipijenata.

Kur'an upućuje pogled svojih čitalaca, odnosno slušalaca, ka fizičkoj ljepoti u čovjeku, prirodi, kosmosu, nebeskim tjelima, a onda i ka duhovnoj ljepoti, u kojoj se ističe ljepota ponašanja. Kur'an se služi i jedinstvenom metodom kontrastiranja pojmova i slika kako bi istakao lijepo; i kad govori o ružnom, on, ustvari, potcrtava lijepo i estetski odgoj. Cilj posmatranja ljepote koju je Allah, dž.š., stvorio je da se i njome odgaja, zatim, da ljudi s radošću razmišljaju o Allahovom, dž.š., stvaranju i Njegovim svojstvima. Tako ljepota postaje neodvojiva od Istine i dobrote

(Latić, 2001:15–16). Stoga, estetska dimenzija Kur'ana ima zadatak da omogući da se lijepo doživi, razumije, reproducira i živi.

Zaključak

Geneza estetike ukazuje na to da ova disciplina, iako formalno utemeljena u krilu evropskog prosvjetiteljstva, posjeduje univerzalne implikacije koje duboko korespondiraju s islamskim pogledom na svijet. Zbog toga se estetika ne smije reducirati na puko subjektivno dopadanje; ona je, kako smo vidjeli, autonomna grana

spoznaje koja nam omogućava da istinu ne samo mislimo, već da je osjetimo i prepoznamo kroz savršenstvo forme (*itqān*).

U kontekstu islamske misli, estetika nije izdvojen luksuz, već ontološka nužnost proizašla iz same biti Objave. Kur'an se ne raskriva samo kao pravni ili etički kodeks, nego kao vrhunski estetski fenomen koji fascinira svojom harmonijom i poziva svoje recipijente na posmatranje univerzuma kao raskošne galerije Božijih znamenja (*ajeta*). Kroz neraskidivu vezu lijepog (*ḡamāl*) i dobrog (*ḥusn*), islamska estetika nudi put

ka oplemenjivanju čovjekovog bića, učeći da je put k Uzvišenom neodvojiv od smisla za ljepotu.

Konačno, cilj ovog rada je podsjetiti da je islamska estetika živa metodologija odgoja duha i čula. U svijetu preplavljenom estetskim surogatima, povratak kur'anskim vrelima ljepote predstavlja povratak autentičnoj ljudskoj prirodi koja teži savršenstvu. Time estetika ispunjava svoj najuzvišeniji zadatak: ona postaje most koji sjedinjuje materiju i duh, pripremajući vjernika da u svakom zrcu pijeska i svakoj zvijezdi prepozna trag Onoga koji je Lijep i voli ljepotu.

Literatura

- Bejtić, Alija (1976). "Ideja lijepog u izvorima islama", *Prilozi za orijentalnu filologiju (POF)*, XXIV, 33–54.
- Duraković, Esad (2009). *Stil kao argument nad tekstom Kur'ana*. Sarajevo: Tugra.
- Gilbert, Katherine E. i Helmut Kuhn (2004). *Istorija estetike*. Beograd: Dereta.
- Filipović, Ana Thea, "Otkrivati i navješćati ljepotu evanđelja", preuzeto sa: <https://www.researchgate.net> (pristupljeno: 28. 4. 2021.)
- Filipović, Vladimir (1965). *Filozofski rječnik*. Zagreb: Matica Hrvatska.
- Finci, Predrag (2014). *Čitatelj Hegelove estetike*. Zagreb: Naklada Breza.
- Finci, Predrag (2014). *Estetska terminologija*. Zagreb: Antibarbarus.
- Focht, Ivan (1972). *Uvod u estetiku*. Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika.
- Grozđanić, Sulejman (1975). *Na horizontima arapske književnosti*. Sarajevo: Svjetlost.
- Hanash, Idham Mohammed (2018). *Teorija islamske umjetnosti: estetski pojam i epistemička struktura*. Sarajevo: CNS.
- Hartman, Nikolaj (2004). *Estetika*. Beograd: Dereta.
- Hofman, Murad Wilfried (2010). *Kratki vodič kroz Kur'an*. Preveo Mirnes Kovač. Sarajevo: El-Kalem.
- Ibn Hanbal, Ahmad (1995). *Al-Musned*. Kairo: Darul-hadis.
- Karić, Enes (1995). *Kur'an sa prijevodom na bosanski jezik*. Sarajevo: Bosanska knjiga.
- Karić, Enes (2012). "Ljepota", *Novi Muallim*, XIII, 50.
- Lalo, Šarl (1974). *Osnovi estetike*. Beograd: Bigz.
- Latić, Džemaludin (2001). "Osnove Kur'anske pedagogije", *Novi muallim*, II, 5, 4–24.
- Leaman, Oliver (2005). *Islamska estetika – uvod*. Preveo Nevad Kahteran. Kult/B: Sarajevo. Muftić, Teufik (2017). *Arapsko-bosanski rječnik*. Sarajevo: El-Kalem.
- Nasr, Seyyed Hossein (2005). *Islamska umjetnost i duhovnost*, Sarajevo: Lingua Patria.
- Nasr, Seyyed Hossein (2002). *Srce islama*. Preveli Enes Karić, Rešid Hafizović i Nevad Kahteran. Sarajevo: El-Kalem.
- Nebi, ibn Malik (1989). *Kur'anski fenomen*, Zagreb: Starješinstvo Islamske zajednice Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Slovenije.
- Smailagić, Nerkez (2021). *Klasična kultura islama*. Knj.2. Sarajevo: Kupola.
- Uzelac, Milan (1999). *Estetika*. Novi Sad: Akademija umetnosti.

المخلص

الجمالية في الإسلام: من تعريف بومغارتن إلى الدليل الجمالي على وجود الله في القرآن الكريم

ألمير سالكانوفيتش

إن المسألة الجمالية في الفكر الإسلامي المعاصر غالباً ما تكون مهمشة مقابل الخطاب الفقهي أو الأخلاقي، مما يحجب دورها الجوهرية في معرفة الكون والوحي. يسعى هذا البحث إلى تأكيد الجمالية ليس فقط

Abstract

AESTHETICS OF ISLAM: FROM BAUMGARTEN'S DEFINITION TO THE QUR'ANIC AESTHETIC PROOF OF GOD

Almir Salkanović

The question of aesthetics within contemporary Islamic thought has largely been overshadowed by legal or purely ethical discourses, thereby obscuring its fundamental role in the cognition of both the world and Divine Revelation. This paper seeks

باعتبارها "علم الجمال"، بل قوة أساسية للإدراك الحسي (الإحساس المعرفي). وانطلاقاً من الأسس التاريخية واللغوية لعلم الجمال باعتباره فرعاً فلسفياً مستقلاً في القرن الثامن عشر، فإن هذا البحث يتابع المسار ابتداءً من مفهوم بومغارتن عن المعرفة الحسية (*cognitio sensoritiva*) وانتهاءً بالمفهوم الإسلامي للانسجام والكمال (الإتقان). ونحن نضع في قلب بحثنا هذا تحليل القرآن الكريم باعتباره المصدر الجمالي الأعلى الذي يجمع بين مفهومي الجمال والحسن، ومن خلال دراسة العلاقة بين المعرفة الروحية والحسية، نسعى إلى بيان أن الجمالية الإسلامية ليست مجرد زينة، بل هي تهئية ضرورية للإنسان حتى يدرك ويعيش التوحيد الإلهي، حيث كل آية في هذا الكون إنما هي انعكاس للجمال الإلهي.

الكلمات المفتاحية: علم الجمال، علم الجمال الإسلامي، القرآن الكريم، المعرفة الحسية، الجمال، الكمال، أ. ج. بومغارتن، التجربة الجمالية.

to affirm aesthetics not merely as the study of beauty, but as the primary faculty of sensory cognition (*ihsās al-ma'rifi*). Beginning with the historical and etymological foundations of aesthetics as an independent philosophical discipline in the eighteenth century, the study traces the development of the concept from A. G. Baumgarten's notion of *cognitio sensoritiva* to the Islamic understanding of harmony and perfection (*itqān*). At the heart of this study is an analysis of the Qur'an as the supreme aesthetic source, synthesizing the categories of beauty (*jamāl*) and goodness (*ḥusn*). By exploring the relationship between spiritual and sensory cognition, the paper argues that Islamic aesthetics is not merely ornamental but constitutes an essential preparation of the human being for an authentic experience of the theocentric universe, in which every sign (*āyah*) simultaneously reflects Divine Beauty.

Keywords: aesthetics, Islamic aesthetics, Qur'an, sensory cognition, beauty, perfection (*itqān*), A. G. Baumgarten, aesthetic experience.